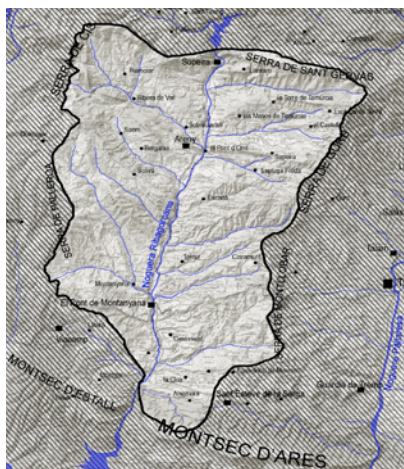

APROXIMACIÓ A ALGUNS TRETS FÒNICS I MORFOLÒGICS DEL PARLAR DE LA CONCA MITJANA DE LA NOGUERA RIBAGORÇANA

Laia Rosàs Redondo
Universitat de Barcelona

1. Aspectes introductoris

La Terreta constitueix una comarca natural d'uns 425 km² que s'estén a banda i banda de la vall mitjana del riu Noguera Ribagorçana i que es pot definir com el conjunt de terres que aboquen les aigües en aquest riu entre els congostos d'Escalles, al nord, i de Mont-rebei, al sud. La Terreta és una conca geogràficament ribagorçana que forma una unitat ben definida (veg. (1)). Aquesta unitat geogràfica no té, però, un correlat en termes administratius: la part oriental de la Terreta pertany a la província catalana de Lleida —a la comarca del Pallars Jussà—, i la part occidental, a la província aragonesa d'Osca —a la comarca de la Ribagorça (veg. (2)).

(1)

(2)

El nostre interès des del punt de vista lingüístic per aquest territori s'ha concretat, bàsicament, en tres objectius:

1. Deixar constància de la distribució que presenten avui una sèrie de trets de tipus fònic i morfològic en els diferents nuclis de la Terreta, i contribuir a la descripció sincrònica dels parlars de la Terreta. Aquest estudi se suma, així, a treballs anteriors dedicats a la Terreta —Oliva (1908), Haensch (1980), Francino (1992), Tort (1992) i Barrull/Sistac (1992).
2. Donar compte de l'adscripció subdialectal de la Terreta d'acord amb els trets estudiats definidors de ribagorçà i pallarès.
3. Comprovar si hi ha indicis de canvi lingüístic a la Terreta, tenint en compte sobretot el límit administratiu com un possible factor diferenciador influent dels parlars de banda i banda de la frontera (Massanell, 2009; Valls, 2013).

Per a la consecució dels objectius fixats, s'ha partit de dades lingüístiques procedents d'enquestes dialectals pròpies (qüestionari guiat i text de producció lliure) realitzades els anys 2007 i 2008. El corpus d'estudi l'han constituït un total de 38 informants, dividits en dues franges d'edat (26-49 anys, i 55-85 anys) i procedents d'onze nuclis de la Terreta, sis de l'àrea administrativament pallaresa —els Masos de Tamúrcia, la Torre de Tamúrcia, Espluga de Serra, Sapeira, el Pont d'Orrit i Castissent— i cinc de l'administrativament ribagorçana —Sopeira, la Ribera de Cornudella, Sobrecastell, Aeny de Noguera i el Pont de Montanyana.

2. Distribució a la terreta d'alguns trets estudiats

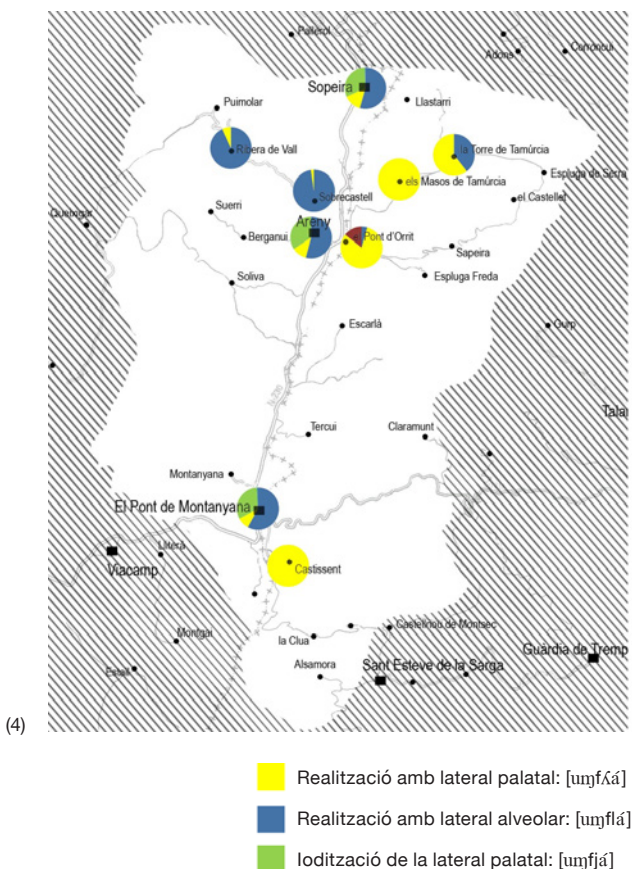
2.1. Aspectes fònics

Entre els aspectes de tipus fònic, destaquem, d'entrada, la realització de *-a* àtona final en síl·laba travada, que presenta la següent distribució:

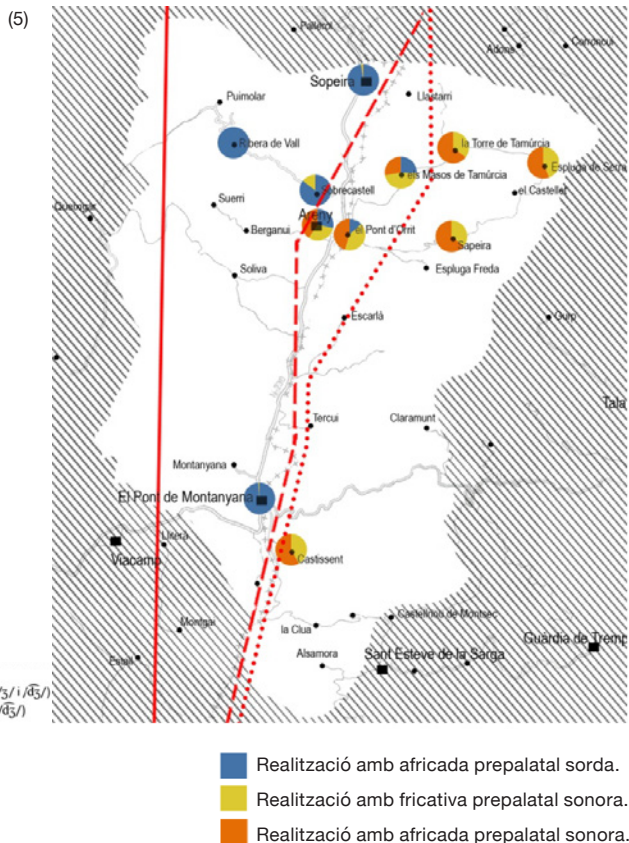
INFORMANTS	Nucli administrativament ribagorçans de la Terreta															Nucli administrativament pallaresos de la Terreta																									
	Sopeira		la Ribera de Cornudella		Sobrecastell		Aeny de Noguera		el Pont de Montanyana			els Masos de Tamúrcia		la Torre de Tamúrcia		el Pont d'Orrit		Espluga de Serra		Castissent																					
FENOMEN	APB	JBS	NTS	NTP	EGA	MBA	LGA	ECB	JTR	CTR	REP	PGC	JGA	PBG	MPA	Aeny de Noguera	ACT	RSF	JSL	MNS	AFE	APD	JFM	CCS	APP	JPP	JEG	JPG	TNG	MAS	EBA	CMM	JBL	MBE	ACG	RLB	MBM	DCB			
Realització de <i>-a</i> àtona final en síl·laba travada	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	
	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

■ *cas[a] > cas[a]s*
■ *cas[a] > cas[c]s*

Un segon fenomen objecte d'estudi és la realització de la lateral dels grups /bl/, /pl/, /gl/, /kl/ i /fl/. El canvi lingüístic ha pres a la Terreta dues direccions diferents amb relació a la palatalització, tradicionalment pròpia —amb l'excepció de Castissent— dels nuclis de l'àrea estudiada. Si es comparen les respostes dels informants joves (veg. (4)), s'observa que, a la riba occidental, hi ha, al costat de casos amb conservació de la lateral palatal, casos de iodització d'aquesta consonant: [uɲfjá] per [uɲflá]; a la riba oriental, les solucions amb lateral alveolar s'han generalitzat entre els joves. De fet, Barrull/Sistac (1992) ja van pronosticar aquesta reducció de l'abast geogràfic de la palatalització.

Un darrer fenomen fònic d'interès és l'ensordiment de sibilants prepalatals. A la Terreta (veg. (5)), hi conviuen tres models diferents quant a l'ensordiment prepalatal: una àrea d'ensordiment total (de /d̪z̪/, [mét̪e], i /z̪/, [t̪inóʎ]), una àrea amb absència d'ensordiment /d̪z̪/, [mét̪e], [d̪inóʎ] i una àrea d'ensordiment parcial (l'ensordiment afecta el context de /d̪z̪/ i no —en general— el de /z̪/).

En darrer terme, destaquem, entre els clítics, les formes plenes *mi*, *ti* i *si*, pròpies de tota la Terreta amb l'excepció dels nuclis més meridionals —el Pont de Montanyana i Castissent— (veg. (8)). Les variants amb [i] s'han localitzat també en punts de l'Alt Urgell, en punts més aviat meridionals del pallarès i a l'Alta Ribagorça. S'observa molta més heterogeneïtat de respostes en els informants pallaresos.

CLÍTICS	Nuclis administrativament ribagorçans de la Terreta															Nuclis administrativament pallaresos de la Terreta																																			
	Sapeira					la Ribera de Cornudella					Sobrecastell					el Pont de Montanyana					els Masos de Tamúrcia					la Torre de Tamúrcia					el Pont d'Orrit (Orrit)					Espuga de Seirra					Sapeira					Castissent					
	APB	JBS	NTC	RFP	EGA	MBA	LGA	ECP	JTR	CTR	REP	PGC	JGA	PBG	MPA	Areny	CST	de Noguera	ACT	RSF	JSL	MNS	AFE	del Pont	APO	de Montanyana	JFM	CCS	APP	els Masos	JPP	de Tamúrcia	JEG	JPG	ING	la Torre	MAS	de Tamúrcia	EBA	CMM	el Pont d'Orrit	JBL	(Orrit)	MBE	ACG	de Seirra	RUB	Sapeira	MBM	Castissent	DCB
1a sg.					●															●																															
2a sg.					●															●																															
reflexiu					●															●																															
partitiu					●															●																															

MI, TI, SI, NI
 ME, TE, SE, NE
 Vacil·lació M/ME
 EM, ET, ES, EN
 X No se n'han recollit formes.

amb presència de formes reforçades
 amb presència de formes reforçades
 amb presència de formes amb [i]

(8)

3. Conclusions

De la distribució dels trets precedents, se'n poden extreure les conclusions següents:

1) La Terreta és una zona de pas d'isoglosses: hi localitzem el límit oriental de l'ensordiment prepalatal, el límit occidental de l'article femení *els*, i el límit meridional dels clítics *mi*, *ti* i *si*.

2) A la Terreta es fa evident l'existència d'un contínuum ribagorçanopallarès, al qual ja s'han referit autors com Sistac (1993).

3) La variació interna és més acusada a l'àrea oriental de la Terreta, la zona més castigada pel despoblament. També l'abandonament de trets tradicionals, com la palatalització, és més evident en aquesta àrea. En aquest sentit, sembla que la frontera administrativa podria haver actuat com a factor diferenciador en els processos de canvi lingüístic que tenen lloc a banda i banda del límit administratiu.

4. Referències bibliogràfiques

- BARRULL, Aureli / SISTAC, Ramon (1992): «Fronteres polítiques i dialectals a la Terreta (Ribagorça)». MARÍ, Isidor (ed.): *Segon Congrés Internacional de la llengua catalana*. Palma: UIB, p. 51-62.
- FRANCINO, Glòria (1992): «Variacions lingüístiques: Sopeira». MARÍ, Isidor (ed.): *Segon Congrés Internacional de la llengua catalana*. Palma: UIB, p. 141-146.
- HAENSCH, Günther (1980): «Els parlars catalans d'Areny i de la Ribera de Cornudella». *Miscel·lània Aramon i Serra: estudis de llengua i literatura catalanes oferts a R. Aramon i Serra en el seu setantè aniversari*, vol. XXIV. Barcelona: Curial, p. 219-229.
- MASSANELL, Mar (2009): «La planificació lingüística com a origen de fractures geolèctals: el cas del nord-occidental a la Franja de Ponent». KABATEK, Johannes / PUSCH, Claus D. (eds.): *Variació, poliglòssia i estàndard*. Aachen: Shaker Verlag, p. 125-136.
- OLIVA, Víctor (1908): «Documents sobre'l català parlat a Sopeira (Aragó)». *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana: Barcelona, octubre de 1906*. Barcelona: Estampa d'En Joaquim Horta, p. 421-435.
- SISTAC, Ramon (1993): *El ribagorçà a l'alta Llitera. Els parlars de la vall de la Sosa de Peralta*. Barcelona: IEC.
- TORT, Joan (1992): «Notes sobre la Terreta i l'antic terme de Sapeira». *Collegats. Anuari del Centre d'Estudis del Pallars*, 5, p. 445-468.
- VALLS, Esteve (2013): *Direccionalitat, ritme, abast i naturalesa del canvi lingüístic en curs en català nord-occidental: de l'anàlisi dialectomètrica a la reflexió sociolingüística*. Tesi doctoral, Universitat de Barcelona.

